

РОЗДІЛ 5 МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УДК 811.581.11

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.41.1.26>

КОГНІТИВНА МАТРИЦЯ ВІЙНИ В КИТАЙСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ КАНОНАХ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІД ФІКСАЦІЇ ПРАВИЛА ДО ІНСЦЕНІЗАЦІЇ ДІЇ

COGNITIVE MATRIX OF WAR IN CHINESE MILITARY CANONS: TRANSFORMATION FROM FIXING A RULE TO STAGEING AN ACTION

Костанда І.О.,

orcid.org/0000-0002-2144-5421

доктор філологічних наук,

доцент кафедри китайської філології

Київського національного лінгвістичного університету

Статтю присвячено аналізу китайських військових канонів як когнітивних матриць, які репрезентують еволюцію стратегічного мислення в процесі формування класичного корпусу військової теорії. У центрі дослідження – трансформація способів текстуального представлення війни: від нормативного закріплення правил – до моделювання дії, а згодом – до структурного оформлення мислення як рефлексивної інтелектуальної практики. Порівняльний аналіз семи ключових трактатів (від «Мистецтва війни» Сунь-цзи до «Відповідей Лі Вей-гуна») дозволив виявити динаміку змін у категоріальному апараті, логіках інтерпретації, просторово-часових моделях, оціночних критеріях та функціональному призначенні текстів. Актуальність дослідження зумовлена потребою нового підходу до класичних стратегічних текстів не лише як до джерел історичної військової думки, а як до когнітивних інструментів, що формували культурні уявлення про війну, владу, простір і дію. Об'єктом аналізу виступає корпус китайських військових канонів; предметом – когнітивна трансформація принципів текстуальної репрезентації стратегічного знання. Гіпотеза полягає в тому, що зазначені тексти не обмежуються функцією збереження нормативних знань, а втілюють моделі стратегічного мислення, у яких інструкція поступово перетворюється на систему смислової динаміки – від правил до концептів, від дії до її уявного конструювання. Наукова новизна полягає у введенні поняття «когнітивна матриця» як методологічного інструменту для аналізу текстів, що дозволяє зафіксувати зміну їхньої функції: від зовнішньої нормативності – до внутрішньої структуризації інтерпретації й інтелектуальної ініціативи. У межах цього підходу китайські канони осмислюються як когнітивно-прагматичні конструкції, у яких текст виконує не лише регуляторну, а й модельну (прикладну) та пізнавальну функції. Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні когнітивно-дискурсивної моделі аналізу військового канонічного тексту як складної ментальної структури, що формує культурні сценарії дії, влади, часу і простору. Запропонований підхід є релевантним для інтерпретації інших типів традиційних текстів – філософських, політичних, правових, у яких інтелектуальні моделі мислення також набувають текстуальної форми. Практичне значення полягає в можливості застосування результатів у галузях філології, когнітивної лінгвістики, сходознавства, а також у викладанні дисциплін, присвячених стратегії, культурній типології мислення й історії ідей. Дослідження також може бути корисним для побудови сучасних міждисциплінарних моделей стратегічного аналізу, що спираються на текст як інструмент мислення, впливу й адаптації.

Ключові слова: китайські військові канони, стратегічне мислення, когнітивна матриця, класична китайська мова, веньянь, корпус текстів.

This article explores Chinese military canons as cognitive matrices that reflect the evolution of strategic thinking during the formation of the classical corpus of military theory. The research focuses on the transformation of textual representations of war – from the normative codification of rules to the modeling of action, and ultimately, to the formalization of thinking as a reflexive intellectual practice. Through a comparative analysis of seven key treatises (from Sun Tzu's «Art of War» to «Li Wei-gong's Replies»), the study traces shifts in categorical frameworks, interpretive logics, spatio-temporal models, evaluative criteria, and the functional orientation of the texts. The relevance of this research lies in the need to reconsider classical strategic texts not merely as repositories of historical military thought but as cognitive instruments that shaped cultural conceptions of war, power, space, and agency. The object of analysis is the corpus of Chinese military canons; the subject is the cognitive transformation of principles governing the textual representation of strategic knowledge. The central hypothesis posits that these texts should not be viewed solely as compilations of normative rules or tactical instructions but rather as institutionalized models of strategic thought, in which prescriptive formulations evolve into dynamic systems of conceptualization – shifting from fixed rules to conceptual frameworks, and from action to its mental simulation. The scholarly novelty of the study lies in introducing the concept of the «cognitive matrix» as a methodological tool for analyzing strategic texts. This framework enables the identification of functional transitions: from external normativity to internal structures of interpretation and intellectual initiative. Within this paradigm, Chinese military canons are understood as cognitively pragmatic constructions, wherein the text performs not only a regulatory but also a model-generating and epistemic function. The theoretical significance of the research consists in the development of a cognitive-discursive model for analyzing canonical

military texts as complex mental architectures that articulate cultural scripts of action, power, time, and space. The proposed approach is applicable to other traditional textual corpora – philosophical, legal, and political – where intellectual models of thought are similarly embedded in textual form. The practical significance lies in the potential use of the study's findings in philological analysis, cognitive linguistics, Sinology, and the teaching of disciplines related to strategic theory, cultural typologies of thinking, and intellectual history. The results may also inform the development of contemporary interdisciplinary models of strategic analysis based on the text as a tool of cognition, influence, and adaptation.

Key words: Chinese military canons, strategic thinking, cognitive matrix, Classical Chinese, Wenyan, textual corpus.

Вступ. Питання осмислення війни у класичних китайських військових канонах давно є предметом уваги філософів, істориків, політологів і філологів. Однак більшість досліджень зосереджуються на аналізі стратегічного змісту текстів або на їхній історико-контекстуальній інтерпретації, залишаючи поза увагою динаміку когнітивних структур, що лежать в основі формулювання військової думки. У даній статті пропонується розглядати китайські військові трактати не лише як джерела політико-військових концепцій, а передусім – як носії когнітивних матриць, що фіксують еволюцію способів мислення про силу, владу, порядок, простір і час.

Вивчення корпусу «Військового канонічного семикнижжя» («武经七书»), до якого входять такі канонічні тексти, як «Мистецтво війни» («孙子兵法»), «Вей Ляо-цзи» («尉缭子»), «У-цзи» («吴子兵法»), «Мистецтво війни Сима» («司马兵法»), «Шість прихованих стратегій» («六韬»), «Три стратегії» («三略») та «Відповіді Лі Вей-гуна» («李卫公问对»), дозволяє реконструювати поступову трансформацію текстів – від нормативних інструкцій до комплексних систем інсценізації стратегічного мислення. Така трансформація є не лише тематичною чи жанровою, а передусім когнітивно-комунікативною: змінюється роль тексту, його структурна логіка, функціональна спрямованість, а також позиція читача.

У фокусі дослідження – поняття *когнітивної матриці*, що розглядається як структура, в якій текст формує, систематизує та передає домінантні способи бачення і артикуляції війни. У кожному з трактатів фіксується своя когнітивна конфігурація: від лінійного нормативного порядку та інструментальної логіки дії – до відкритих стратегічних сценаріїв, де війну осмислено як складну метафору динамічної взаємодії сил. Перехід «від фіксації правила – до інсценізації дії» є центральною віссю цієї еволюції, що одночасно відображає глибші зрушення в політичному мисленні, філософській антропології та філологічній практиці.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення класичних китайських військових текстів у контексті сучасної гуманітарної науки – не лише як історико-культурних джерел, але і як когнітивно-комунікативних сис-

тем, що впливають на формування стратегічної свідомості, політичної раціональності та текстових моделей дії. Зростаюча увага до інтердисциплінарних підходів у гуманітаристиці – зокрема когнітивної лінгвістики, філософії мови та культурної антропології – дозволяє здійснити новий тип прочитання цих текстів як інтелектуальних «матриць», у яких взаємодіють правило, сценарій і концептуальна дія.

Мета дослідження – показати, як трансформація структури та функцій військового тексту супроводжується змінами в когнітивному моделюванні війни. Це дозволяє розглядати корпус військових канонів не як застиглу доктрину, а як динамічну інтелектуальну екосистему, в якій текст поступово звільняється від нормативної жорсткості й переходить до рівня метатекстуального конструювання мислення. Водночас акцент на філологічному аналізі дозволяє простежити, яким чином текст виконує роль «когнітивного носія» – не лише фіксуючи знання, а й моделюючи спосіб його продукування.

Об'єктом дослідження виступає корпус китайських військових канонів, об'єднаних у традиції «Військового канонічного семикнижжя» («武经七书»).

Предмет дослідження – когнітивна структура цих текстів, зокрема динаміка перетворення текстової функції: від нормативної фіксації правил до інсценізації стратегічного мислення і дії.

Наукова новизна полягає в тому, що класичні китайські військові трактати розглядаються не лише як джерела стратегічного знання чи філософських ідей, а як когнітивні матриці, які структурують мислення і модель поведінки суб'єкта війни. Уперше здійснено системне аналізування динаміки когнітивних компонентів у корпусі текстів – від «Мистецтва війни» Сунь-цзи до «Відповідей Лі Вей-гуна» – у межах уніфікованої методології когнітивної філології.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що перехід від нормативної до сценарної організації військових текстів є не просто еволюцією жанрових форм, а результатом глибинної трансформації когнітивної структури мислення про війну. Зміна ролі тексту – від фіксатора правила до матриці дії – відображає процес когнітивної

ускладненості, у якому стратегія перестає бути лише сукупністю норм, а постає як динамічна гра контекстів, реакцій і культурних інтерпретацій.

Теоретичне значення дослідження полягає у розробці когнітивно-філологічного підходу до аналізу класичних військових текстів Китаю як інтелектуальних матриць. Запропонована модель когнітивної матриці дозволяє систематизувати та інтерпретувати еволюцію текстових структур стратегічного мислення у зв'язку з категоріями простору, часу, влади, ініціативи та моральності. У контексті гуманітарної науки робота сприяє поглибленню розуміння взаємозв'язку між текстом, мисленням і культурно-політичним досвідом.

Практичне значення полягає у можливості застосування результатів дослідження для філологічного аналізу інших стратегічних, політичних або нормативних текстів не лише китайської, а й інших культурних традицій. Запропонований аналітичний інструментарій може бути корисним у викладанні філософії мови, когнітивної лінгвістики, культурології та історії політичної думки. Крім того, результати мають потенціал для міждисциплінарного діалогу – зокрема у сфері стратегічних комунікацій, політичного моделювання і сучасного сценарного аналізу конфліктів.

Джерела військової лексики. «Військове канонічне семикнижжя» («武经七书») – це збірка військових трактатів, видана і затверджена при дворі династії Північна Сун (北宋, 960–1127 pp.), як офіційне керівництво, який став першим в історії Китаю підручником з військової справи. Він складається з семи знаменитих праць: «Мистецтво війни» («孙子兵法»), «Військове мистецтво У-цзи» («吴子兵法»), «Шість прихованих стратегій» («六韬»), «Мистецтво війни Сима» («司马兵法»), «Три стратегії Ши-гуна» («石公三略»), «Вей Ляо-цзи» («尉缭子») та «Відповіді Лі Вей-гуна» («李卫公问对») [1, с. 45–78]. Починаючи з епохи Сун (宋朝, 960–1279 pp.), «Семикнижжя військових канонів» стало обов'язковим до вивчення у військових академіях і увібрало ключові знання давньокитайської військової думки. Оскільки лексично матеріал був узятий з перелічених вище трактатів, необхідно дати коротку характеристику кожної роботі окремо.

«Мистецтво війни Сунь-цзи» («孙子兵法») [11] спочатку було самостійним військовим трактатом, написаним Сунем У (孙武, 544–496 до н.е.), в період його перебування при дворі князя Ге Люя (阖闾, 514–496 до н.е.). Пізніше до трактату Суня У було долучено роботи іншого видатного військового стратега Суня Біна

(孙臆, 382–316 до н.е.). Після публікації ця робота набула широкого визнання. У «Ханьфейцзи» («韩非子») в розділі «П'ять шкідників» («五蠹») говориться, що в епоху Воюючих царств у правлячих кланів були екземпляри книг Суня У (孙武), Суня Біна (孙臆) і У Ці (吴起, ?–381 р. до н.е.). Давні тексти, що збереглися з часів династій Хань (漢, 206 р. до н.е.–220 р. н.е.), Тан (唐, 618–907 pp.) і Сун (宋, 960–1279 pp.) вказують на існування декількох різних варіантів «Мистецтва війни» з різним вмістом глав, зокрема залишки сувою «Мистецтва війни», знайдені у 1972 р. в гробниці Їньцюешань (银雀山), є найдавнішими з відомих списків [2]. Текст «Десяти коментарів до Сунь Цзи» («十家注孙子»), написаний за періоду Північна Сун (北宋, 960–1127 pp.), також відрізняється від систематизованого тексту «Мистецтва війни» у «Військовому канонічному семикнижжі» («武经七书»). До середини правління династії Хань, «Мистецтво війни» містило тринадцять розділів і було повноцінною завершеною працею. Наприкінці династії Західна Хань (西漢, 202 р. до н.е.–9 р. н.е.) Лю Сян (刘向, 77 р. до н.е.–7 р. н.е.) у своїй праці «Сім записів» («七录») згадав «Мистецтво війни», як твір, що складається з трьох сувоїв. Однак пізніший текст у історичній хроніці китайської династії Хань «Хань Шу» («汉书»), написаний більше ста років після «Історичних записів» («史记») Сима Цяня (司马迁, 145(135) р. до н.е. – прибіл. 86 р. до н.е.), стверджував, що «Мистецтво війни» містить вісімдесят два розділи, які становлять дев'ять сувоїв. Вчений династії Цін (清朝, 1636–1912 pp.) Бі Їсюнь (毕以珣, 1757–1836 pp.) у «Оповіді про Сунь Цзи» («孙子叙录») вказав на причину великої кількості розділів, припустивши, що з вісімдесяти двох розділів, крім тринадцяти, написаних Сунем У (孙武) до зустрічі з Ге Люем (阖闾, ?–496 pp. до н.е.), решта шістдесят дев'ять розділів є втраченими творами Суня У. Робота з відновлення оригінальних тринадцяти розділів була завершена лише наприкінці династії Східна Хань (东汉, 25–220 pp.) під керівництвом самого Цао Цао (曹操, 155–220 pp.), більш ніж через шістдесят років після написання «Хань Шу» («汉书») [9]. Це і є той текст, який дійшов до наших днів у стародавньому варіанті «Десяти коментарів до Сунь Цзи» («十家注孙子») епохи Сун.

«Вей Ляо-цзи» («尉缭子») [11] – китайський військовий трактат, створення якого датується приблизно кінцем IV століття до н.е. за періоду Воюючих царств. Збереглося всього 5 сувоїв, 24 глави, об'ємом більше 9000 ієрогліфів. Автором трактату традиційно вважається вій-

ськовий теоретик і філософ Вей Ляо (尉繚, прибл. III ст. до н.е.), чий ім'ям текст був названий пізніше. Вважається, що він був сучасником ранньої династії Цін (秦朝, 221–206 рр. до н.е.) і фігурував як радник Цін Шихуанді (秦始皇帝, 259–210 рр. до н.е.), як згадано в «Історичних записів» («史记») Сима Цяня (司馬遷). Проблеми з визначенням точного датування тексту зумовлені також можливим існуванням кількох творів під схожою назвою в епоху Хань. Ряд дослідників, з огляду на стилістичні та змістовні аспекти, вказує на IV ст. до н.е. як найімовірніший період створення трактату, можливо, при дворі Лянського князя Вей Хуей-вана (魏惠王, 400–319 рр. до н.е.) [5]. У 1972 році археологи виявили в одній з ранньоханських гробниць в Їньцюешань (银雀山) в окрузі Ліньї (临沂) шість пошкоджених бамбукових сувоїв, з текстами, близькими до відомих сучасних версій, зокрема і текст «Вей Ляо-цзи» («尉繚子») [2]. Основний концепт трактату зосереджений на стратегічно важливій ролі сільського господарства та людських ресурсів як базових опор державного добробуту, наголошуючи на пріоритеті їхнього розвитку у державній політиці. Підтримка та захист гуманістичних підвалин є важливим завданням, однак автор трактату допускає застосування жорстких заходів для придушення деструктивних елементів, здатних перешкоджати прогресивному розвитку держави. Тактичні аспекти військового мистецтва в трактаті висвітлені мінімально, що, на думку дослідників, може свідчити про відсутність у Вей Ляо практичного військового досвіду. Замість детального аналізу тактики, текст рясніє посиланнями на інші військові твори, що вказує на спробу осмислення та узагальнення широкої теоретичної бази військової думки того періоду.

«У-цзи» («Військове мистецтво У-цзи») («吴子», «吴子兵法», «吴起兵法») [11] – класична китайська праця з військової стратегії, що приписується полководцю У Ці (吴起, 440–381 до н.е.). Згідно з переказами, У Ці створив два трактати про військове мистецтво, однак один з них був втрачений, і єдиним збереженим твором, котрий передає його військові ідеї, залишається «У-цзи». Найдавніша з копій трактату, що дійшли до нас, відноситься до періоду династії Сун (宋, 960–1279 рр.). Через відсутність більш давніх джерел, серед сучасних вчених немає єдиної думки щодо остаточної дати створення «У-цзи», проте вважається, що основний зміст трактату було створено приблизно в період життя У Ці (吴起), у середині епохи Воюючих царств (战国, 475–221 рр. до н.е.). Історичні згадки вказують,

що «У-цзи» були відомим і популярним в епохи Воюючих царств та за правління династії Хань (汉). На даний час доступна фотокопія сунського тексту з «Продовження стародавніх втрачених книг» («续古逸丛书») і версії реставровані в династії Мін і Цин [3]. У тексті містяться шість розділів: «Про зміцнення держави» («图国»), «Про розуміння ворога» («料敌»), «Про побудову армії» («治兵»), «Про роль командувача» («论将»), «Про методи реагування на зміни» («应变») та «Про підтримку бойового духу» («励士»), які розділені на два сувої. Окрім питань стратегії та тактики, а також теоретико-філософських аспектів війни, трактат «У-цзи» надає особливого значення питанням логістичного забезпечення військової готовності. Філософська основа тексту є своєрідним синтезом конфуціанських і легістських ідей. У трактаті автор прагне об'єднати конфуціанську етичну концепцію моральних цінностей та принципів доброзичливого правління з легістською доктриною, яка вимагає суворой системи чітко регламентованих заохочень та покарань. Трактат «У-цзи» відстоює ідею необхідності «внутрішньо вдосконалювати етику і мораль, а зовні проводити військову підготовку» («内修文德, 外治武备»). Трактат стверджує, що політика та військова справа мають бути тісно взаємопов'язані. «Етику та мораль» (文德) розуміють, як «дао, справедливість, ритуал і людяність» («道、义、礼、仁»), котрі мають бути основою управління армії та народу. «Військова підготовка» (武备), згідно з трактатом, означає «шлях забезпечення безпеки країни, коли головний скарб – «готовність до захисту» («安国家之道, 先戒为宝»), і тому необхідно «ретельно відбирати здібних людей, щоб бути готовими до несподіванок» («简募良材, 以备不虞»). Трактат також стверджує, що «якщо народ повністю підтримує свого правителя, а не правителя суміжного царства, то війна вже виграна» («百姓皆是吾君而非邻国, 则战已胜矣») [8]. В «У-цзи» також класифікуються армії за їх головними характеристиками: «справедлива армія» (义兵), «сильна армія» (强兵), «жорстка армія» (刚兵), «жорстока армія» (폭병) та «бунтівна армія» (역병). Він висловлюється за обачний підхід до війни та засуджує агресивні та безконтрольні воєнні дії.

«Мистецтво війни Сима» («司马法») [11] – один із стародавніх китайських військових трактатів, імовірно написаний на початку періоду Воюючих царств. Авторство трактату «Мистецтво війни Сима» залишається предметом дискусій. Сима Цянь і сучасні історики припускають, що трактат, ймовірно, є компіляцією кіль-

кох військових текстів, що існували в державі Ці (齊) в IV ст. до н.е., за періоду Воюючих царств. Відповідно до «Історичних записів» («史记»), правитель Ці Вей-ван (齊威王, 356–320 pp.) наказав переглянути стародавні військові закони, складені Сима (司马), і додав до них праці Жана Цзюя (穰苴), назвавши цей твір «Мистецтво війни Сима та Жан Цзюя» («司马穰苴兵法»). Якщо «Мистецтво війни Сима» («司马法») був складений з урахуванням ранніх робіт, походження його складових частин встановити важко. На даний момент збереглося лише п'ять із ймовірних 155 розділів, згаданих у джерелах династії Хань. У «роки Юаньфен» (元丰通宝, 1078–1085 pp.) за династії Сун трактат «Мистецтво війни Сима» був включений до «Військового канонічного семикнижжя» («武经七书»), він набув поширення серед військової еліти і став обов'язковим для прочитання військовим офіцерам. За епохи Східна Хань (東漢) трактат «Мистецтво війни Сима» був віднесений Бань Гу (班固, 32–92 pp.) до категорії творів, присвячених ритуалам і нормам, оскільки робота більш зацікавлена на аспектах організації, адміністрування та дисципліни, чим на стратегії та тактиці на полі бою [12]. Питання командування у битвах висвітлено лише епізодично: основна увага приділена принципам управління та проведення військових кампаній. Деякі міркування про стратегію та тактику в тексті мають загальний характер і є типовими для інших творів, що становлять «Сім військових канонів». Трактат підкреслює значимість ритуального розрізнення цивільної (文) та військової сфер (武) та їх взаємодоповнень. У трактаті «Мистецтво війни Сима» стверджується необхідність війни як умови існування держави, підкреслюючи її роль у покаранні зла та захисті пригноблених, а також розглядаючи її як основу політичної сили при грамотному та осмисленому застосуванні. Трактат підкреслює, що для процвітання держави потрібно дотримуватися балансу між війною і миром: держави, які нехтують збройними силами, приречені на загибель, як і ті, що надмірно покладаються на війну. Війна представлена в трактаті, як неминучий засіб досягнення миру. Наголошується на необхідності суворого поділу цивільних і військових ролей, оскільки вони втілюють протилежні цінності. Громадянська культура характеризується стриманістю та відстороненістю, її ідеали є втіленням ввічливості та людинолюбства. Військова культура, навпаки, націлена на суворість, дисципліну та активність. Порушення цієї структури, коли громадяни починають виконувати роль солдатів і навпаки, веде

до занепаду чеснот (德) серед народу. Володар зобов'язаний розрізняти ці сфери і по-різному ставитися до своїх підданих: у цивільній сфері він має прагнути до виховання населення через освіту і зміцнення локальної культури. Єдине виправдання війни у трактаті пов'язане зі захистом інтересів народних мас. Війна, за трактатом, має приносити користь усім залученим державам, інакше вона вважається нелегітимною. Держави повинні уникати дій, що завдають шкоди мирному населенню ворожих земель, і суворо утримуватися від вчинків, які б викликали ворожість серед громадян. Війна виправдана лише усуненням політичного зла, тому «Мистецтво війни Сима» рекомендують командирам розпочинати кампанію з церемоніальних обвинувачувальних формальностей та акцентувати увагу на добродетельному характері місії армії для зміцнення бойового духу та ослаблення опору супротивника. Автори трактату детально розкривають природу військової дисципліни, наголошуючи на необхідності послідовних і справедливих нагород та покарань. Винагорода має бути обґрунтованою і стабільною, щоб уникнути самовпевненості, що підриває військову цілісність. Покарання також потребують уважного підходу. При поразці командир повинен заохочувати відповідальність усіма, включаючи себе, щоб уникнути переадресації провини одного офіцера, що може послабити мотивацію до покращення. Трактат стверджує, що державна міць та стабільність залежать від правильного використання військової сили, при цьому наголошуючи на тому, що кінцева мета будь-якої війни – досягнення миру та благополуччя народу.

«Шість прихованих стратегій» («六韜») [11], також відомий як «Шість прихованих стратегій Тай-гуна» («太公六韜») або «Тайгун Бінфа» («太公兵法»), авторство традиційно приписується Цзяну Тай-гуну (姜太公, ?–1015 pp. до н.е.) котрий був військовим радником Чжоу Вень-вана (周文王, 1112–1050 pp.) і Чжоу У-вана (周武王, 1076–1043 pp.). В історичних літописах його згадують під різними іменами: Цзян Шан (姜尚), Цзян Ван (姜望), Цзян Я (姜牙), Цзян Цзи-я (姜子牙), Люй Шан (吕尚), Люй Ван (吕望), Люй Цзюань (吕涓), Люй Я (吕牙), Цзян Тай-гун (姜太公). Повний текст книги є діалогом між Тай-гуном (太公), Вень-ваном (文王) і У-ваном (武王) [4]. За період правління імператора Шеньцзуна (神宗, 1048–1085 pp.) династії Північної Сун (北宋) трактат «Шість прихованих стратегій» було включено до «Військового канонічного семикнижжя» («武经七书») і він став обов'язковим до вивчення у галузі військової справи. У XIV ст.

трактат «Шість прихованих стратегій» потрапив до Японії, а у XIV ст. – до Європи. Основний зміст трактату виражено в шести розділах: «Громадянська стратегія», «Військова стратегія», «Стратегія Дракона», «Стратегія Тигра», «Стратегія Леопарда», «Стратегія Собаки» [6].

У розділі «Цивільна стратегія» викладено засади ефективного державного управління, як стратегічної бази для воєнних кампаній. Наголошується на важливості морального та економічного благополуччя держави: стійке економічне зростання, раціональний розподіл ресурсів, зміцнення суспільних цінностей, система заохочень та покарань, призначення на посади засноване на заслугах. Успішні військові дії повинні спиратись на шляхетні мотиви і прагнення поліпшення життя народу, а воєначальники покликані уникати дрібних вигод, зосереджуючись на підтримці народу як джерела істинної сили.

Розділ «Військова стратегія» розглядає питання цивільного управління з акцентом на військову перспективу, аналізуючи тодішній поточний стан справ у правителів Чжоу. За трактатом: залучення невдоволених та використання психологічних прийомів послаблюють супротивника, а імператор повинен демонструвати чесноту (德) та вибудовувати політику, яка завойовує підтримку без активних бойових дій.

Розділ «Стратегія Дракона» присвячений організації армії, якостям воєначальників та методам їх відбору, приділяється особлива увага авторитету командувача, який підтримується через систему винагород та покарань. Розглядаються принципи військової комунікації, необхідність секретності, гнучкості тактики та питань підготовки.

Розділ «Стратегія Тигра» стосується озброєння та тактичних прийомів, необхідних у командуванні. Описуються методи подолання складних бойових ситуацій, підкреслюючи значення швидкості, маневреності, координації, рішучості, дезінформації і засідок. Полководець має враховувати погоду, рельєф та психологічні чинники.

Розділ «Стратегія Леопарда» описує методи тактики у складних природних умовах (ліси, гори, ущелини, річки). Пропонуються способи протидії вторгненню та оптимального розміщення військ у обмежених умовах, спрямовані на використання сильних сторін командування проти слабкостей ворога.

Заключний розділ «Стратегія Собаки» розглядає допоміжні теми, включаючи принципи застосування колісниць, піхоти та кавалерії у різних ситуаціях. Обговорюються методи відбору та підготовки солдатів для елітних підроз-

ділів та стратегії для використання слабкостей противника.

Трактат «Шість прихованих стратегій» є унікальним поєднанням філософських і практичних рекомендацій, спрямованих на ефективне управління державою та досягнення стратегічних військових цілей.

«Три стратегії» («三略») [11], спочатку відомий, як «Три стратегії Хуаня Шигуна» («黄石公三略») – військовий трактат, який історично приписується даоському пустельнику Хуаню Шигуну (黄石公, пр. III ст. до н.е.), вважається, що він був учителем Чжана Ляна (张良, бл. 250–189 рр. до н.е.), одного з найвідоміших стратегів і політиків, який допоміг Люю Бану (刘邦, 256(247)–195 рр. до н.е.) заснувати династію Хань (西漢). Згідно з традиційними джерелами, саме Хуань Шигун передав цей твір Чжану Ляну, що сприяло становленню останнього як видатного стратега та державного радника [10]. Сучасні дослідники відзначають подібність ідей трактату з філософією школи даосизму, котрі відображають синкретизм філософських та управлінських концепцій тексту. Трактат поділяється на три розділи, які можуть сприйматися як ієрархія важливості або як послідовне викладення матеріалу, в якому всі три стратегії необхідні для різних стилів управління. Основна увага в трактаті приділена адміністративному управлінню, проте значну роль відіграють тактичні концепції. Полководці займають ключове становище і мають абсолютну владу, забезпечуючи швидкість і рішучість військових дій.

Три головні принципи тексту підкреслюють важливість гармонійного та динамічного управління: чергування жорсткості та м'якості, адаптація до ситуації та вибір гідних людей. Перший принцип має на увазі, що лідер повинен варіювати прояви доброзичливості та навіювання страху залежно від обставин. Другий принцип вимагає приймати рішення не з урахуванням минулого досвіду чи звичок, а з об'єктивного спостереження поточних умов, і бути готовим змінювати плани. Третій принцип – використання лише здібних людей, що потребує глибокого розуміння людської натури та точного підбору кадрів.

Трактат також містить детальний філософський та адміністративний підхід до управління, де значна частина присвячена концепціям державної влади, характеристикам ідеального лідера, методам мотивації, системі покарань та заохочень, а також створенню величі влади через баланс жорсткості та м'якості. Філософський текст поєднує ідеї конфуціанства, легізму та даосизму. Конфуціанські ідеї виявляються в акценті

на гуманне правління та доброзичливість, легістські – у прагненні зміцнення держави та суворой системи покарань, а даоська традиція виявляється у ідеалі гармонійного управління та перемоги без відкритого зіткнення.

У трактаті дається стриманий огляд військової тактики, але акцент робиться на якості полководця, необхідності швидкості, підтримці авторитету та балансі тактичних підходів. Як і в «Мистецтві війни» Сунь-цзи, тут стверджується, що швидкість і рішучість відіграють ключову роль, а довгих і виснажливих війн потрібно уникати. Згуртованість війська, справедливості і рішучість командувача, не схильного до сумнівів, розглядаються як основа для досягнення сталого військового успіху.

Ще однією особливістю трактату є значна кількість цитат із давніх військових книг «Цзюнь Чень» («军讖») і «Цзюнь Ши» («军势»), які використані для вираження власних думок автора [10]. Загалом у книзі міститься понад 700 ієрогліфів із цих двох втрачених творів, що становить понад 1/6 від загального обсягу тексту. Таким чином, ця книга зберегла частину ідей двох раніше втрачених військових текстів для майбутніх поколінь.

Трактат «Відповіді Лі Вей Гуна» («李卫公问对») [11], також відомий, як «Діалоги Лі Вей Гуна з імператором Таном Тайцзуном» («唐太宗李卫公问对») або «Питання Лі Цзіна» («李靖问»), створений у формі вигаданого діалогу між імператором Таном Тайцзуном (唐太宗, 599–649 pp.) та видатним полководцем Лі Цзіном (李靖, 571–649 pp.). Найімовірніша дата створення трактату – епоха диністії Північна Сун (北宋, 960–1127 pp.). У бібліографіях династій Тан і Сун згадуються сім інших робіт, які приписуються Лі Цзіну, проте «Відповіді Лі Вей Гуна» серед них не значаться [7].

Зміст цього трактату суттєво відрізняється від інших військових канонів. До династії Тан (唐) армія складалася з піхоти, лучників та кавалерії; що забезпечувало гнучкість у великомасштабних операціях. Професійні частини доповнювалися дисциплінованими озброєними призовниками, а озброєння і структура підрозділів були високоспеціалізованими. Соціальні та технологічні реалії, на тлі яких був створений трактат, різко відрізнялися від епох, коли створювалися інші канони. Враховуючи успішну військову кар'єру Лі Цзіна, тактики та стратегії обговорені в трактаті можна вважати теоретичним відображенням методів, випробуваних у критичних битвах часів династії Тан.

Існуюча версія «Відповідей Лі Вей Гуна» складається з трьох розділів і містить більше

10 000 ієрогліфів, в яких записано 98 запитань і відповідей. Загалом трактат в основному відображає декілька аспектів військової думки Лі Цзіна

Перший аспект – ідея «вражати супротивника, а не бути ураженим» («致人而不致于人 – ») означає оволодіння ініціативою на полі бою, підпорядковуючи ворога своїм умовам. Вся його система стратегій, включаючи принципи нападу, захисту, віртуозності та реальності, спрямована на досягнення цього. Хоча сама концепція не є новаторською і зустрічається, до прикладу, у «Мистецтві війни» Сунь-цзи, однак Лі Цзін особливо акцентує на ній, перетворюючи її на основу свого підходу.

Другий аспект – це концепція «ці чжен» (奇正) («основний і несподіваний підхід»). «Несподіваний підхід» (奇) «цзи» і «основний підхід» (正) «чжен» є важливими категоріями китайської стародавньої військової філософії. Трактат робить внесок і розвиває це поняття: насамперед додатково уточнюється зміст «奇» і «正», стверджуючи, що вони містять глибокий зміст. Наприклад, стверджується, що політичне засудження ворога є «основним підходом» («чжен»), тоді як військовий напад є «несподіваним підходом» («цзи»); відкрите ведення війни – це «основний підхід» («чжен»), а раптові атаки – це «цзи»; основний напрямок атаки або основний напрямок оборони – це «основний підхід» («чжен»), а допоміжний напрямок атаки чи вторинний напрям оборони – це «несподіваний підхід» («цзи»); просування вперед вважається «основним підходом» («чжен»), а відступ – «несподіваним підходом» («цзи»), тощо. Далі трактат висуває думку про те, що «正亦胜, 奇亦胜» («I “основний підхід”, і “несподіваний підхід” ведуть до перемоги») [7]. «孙子兵法» («Мистецтво війни») раніше стверджувало: «凡战者, 以正合, 以奇胜» («Кожен, хто бореться, використовує “основний підхід” для досягнення згоди, а “несподіваний підхід” для перемоги»), тоді як «Відповіді Лі Вей Гуна» вважає, що добрий полководець скрізь використовує і «основний підхід», і «несподіваний підхід» [7].

Військові канони вплинули не лише на китайську військову теорію, а й на військову справу інших культур, включаючи Японію та Європу. Їхні принципи та ідеї досі вивчаються та застосовуються у сучасних військових та бізнес-стратегіях. Крім того, багато канонів об'єднують військові принципи з філософією, політикою і навіть економікою, демонструючи, що війна не є ізольованим явищем, а інтегрована у ширші соціальні та культурні контексти. Таким чином, військові канони являють собою не лише навчальні

посібники з ведення війни, а й глибокі філософські роздуми про людську природу, політику та суспільство.

Військовий канон як когнітивна матриця.

Поняття *когнітивної матриці* не є усталеним в академічній літературі, але у загальному вигляді його можна розуміти як стабільну систему мислення або ментальну рамку, через яку індивіди чи групи сприймають, інтерпретують і структурують свій досвід. Когнітивна матриця охоплює базові когнітивні схеми, категорії, способи аргументації та оцінки, які формують спосіб мислення в певній культурній традиції. У контексті китайських військових канонів когнітивна матриця являє собою не просто сукупність текстів чи інструкцій, а структурований ментальний простір, який задає основні концепти, логіку і способи мислення про війну, стратегію і тактику. Військовий канон формує уявлення про роль війни, взаємодію між сторонами конфлікту, управління та моральні норми, що керують військовою діяльністю. Канони – це не лише фіксація знань, а радше комплекс інтерпретативних ідей, що задають способи читання і осмислення війни як феномену. Вони створюють певну когнітивну архітектуру – систему категорій і відношень, за допомогою яких конструється розуміння війни як соціального і політичного явища.

Ключові особливості когнітивної матриці у військових канонах:

- *стабільність і відтворюваність*: канон закладає базові принципи, які зберігаються і передаються наступним поколінням, формуючи уніфіковану систему військового мислення;
- *формування стратегічного бачення*: задає рамки для розуміння ролі конфлікту, способів ведення бойових дій і управління військом;
- *інтеграція морально-філософських аспектів*: війна розглядається не лише з точки зору сили, а й через призму моральних норм і політичної доцільності;
- *динамічність і гнучкість*: попри стабільність, когнітивна матриця допускає варіативність тактичних ідей і пристосування до змінних обставин.

Таким чином, військові канони створюють ментальні схеми, які визначають, як мислити про війну, як класифікувати типи дій, які цілі вважати пріоритетними та якими методами досягати перемоги. Варто підкреслити, що когнітивна матриця не є одноразовим продуктом тексту, а результатом процесу усвідомлення і інтерпретації цих текстів у конкретному історичному та культурному контексті. Текст військового канону – це ядро, навколо

якого формується когнітивна матриця через практику читання, коментування та застосування.

Поняття *когнітивної матриці* у контексті військових канонів не означає безпосередньо сам канон як текст або конкретні коментарі. Натомість когнітивна матриця – це форми мислення, сприйняття, категоризації і оцінки, які виникають у процесі інтерпретації цих текстів. Інакше кажучи, когнітивна матриця – це спосіб, яким конкретна історична епоха або спільнота «думає через канон», оперує ключовими поняттями, структурними моделями і стратегічними уявленнями про війну. Термін *когнітивна матриця* вживається тут у метафоричному, проте водночас філософсько-епістемологічному значенні, що передбачає:

- організацію мислення, яка визначає порядок сприйняття, розуміння та тлумачення воєнних явищ;
- ментальний каркас, що задає основні категорії (наприклад, «ініціатива», «моральний авторитет», «непередбачуваність»), принципи формулювання стратегічних проблем, критерії значущості та інтерпретації військових подій і дій.

Таким чином, когнітивна матриця є «прихованою» схемою мислення, що визначає, які елементи воєнної дійсності вважаються релевантними, які зв'язки між ними можливі, а також які смисли можуть бути інтерпретовані з відповідних текстів чи практик. Значущість аналізу когнітивних матриць полягає в тому, що один і той самий військовий текст може активувати різні способи мислення залежно від історичного контексту, освітнього та ідеологічного підґрунтя читача, а також конкретних цілей читання – практичних, моральних чи метафізичних. Використовуючи метафору, військовий трактат можна уявити як оптичний прилад, тоді як когнітивна матриця постає не як сам цей прилад, а як налаштування його лінз: фокус, колірний фільтр і перспектива, які впливають на сприйняття військової реальності і формування стратегічного мислення.

Вивчення військових канонів крізь призму когнітивної матриці дає змогу осмислити не лише змістовні аспекти текстів, а й те, як формувалися та трансформувалися фундаментальні способи мислення про війну в різні історичні епохи. Когнітивна матриця в цьому контексті виступає як складна система ментальних структур, що задають базові категорії, логіки інтерпретації, моделі простору і часу, а також норми і цінності, через які осмислюється військова діяльність.

Структурований опис архітектури когнітивної матриці військових канонів.

1. Категоріальний каркас. Базові когнітивні категорії, які визначають каркас осмислення війни: ініціатива, стратегія, мораль, простір, час, влада, порядок. Ці категорії задають опорні точки для класифікації та інтерпретації військових явищ.

– «*Мистецтво війни*». Трактат формує базові категорії військового осмислення: стратегію (謀略), ініціативу (先機), порядок (秩序), владу (權威), час (時機) та простір (地形). Центральним є поняття правильного використання часу та простору, а також ефективної мобілізації ініціативи задля досягнення перемоги без зайвих втрат.

– «*Вей Ляо-цзи*». У трактаті домінують категорії влади, моральності, людських ресурсів і економічного добробуту, зокрема зроблено акцент стосовно ролі сільського господарства та стабільності населення як основи військової та політичної потуги держави. Просторово-часові категорії менш виражені, оскільки увага зосереджена на внутрішній організації та стратегії управління.

– «*У-цзи*». У трактаті центральними категоріями є мораль, влада, ініціатива, стратегія, порядок і простір. Час розглядається через призму підготовки та своєчасної реакції на зміни (концепт «应变» – реакція на зміни). Військова діяльність сприймається тісно пов'язаною із внутрішньою моральною етикою та зовнішньою готовністю до захисту.

– «*Мистецтво війни Сима*». У центрі уваги – категорії влади, порядку, моралі, ініціативи, простору й часу. Особливо виразною є категорія поділу цивільного і військового («文» і «武»), що задає рамки для розуміння ролей у державі. Війна розглядається як інструмент збереження порядку і балансу між миром і конфліктом.

– «*Шість прихованих стратегій*». Основні категорії – ініціатива, стратегія, мораль, влада, порядок, простір і час. Великий акцент на інтеграції цивільного управління (економіка, мораль, управлінські практики) та військової справи, що формує цілісне бачення війни як продовження політики.

– «*Три стратегії*». Основні категорії: влада, стратегія, мораль, ініціатива, простір і час, порядок. Особливий акцент стосовно балансу жорсткості і м'якості (моральна гнучкість), динамічному управлінні і підборі кадрів, як основи успішної влади та військового керівництва.

– «*Відповіді Лі Вей Гуна*». Основні категорії – ініціатива, атака, захист, несподіванка, основний і додатковий підходи (奇正). Ключова категорія –

«вражати супротивника, а не бути ураженим», що формує стрижень трактату.

2. Пріоритетність домінуючих концептів. У різні історичні періоди домінують різні категорії, що формує специфіку матриці. Так, моральна легітимність, стратегічна ініціатива чи космологічна гармонія можуть ставати провідними чинниками осмислення війни, що веде до появи відповідних назв та типів матриць.

– «*Мистецтво війни*». У ранній редакції тексту домінує концепт стратегічної ініціативи та уникнення прямого конфлікту, що відповідає політичним та військовим реаліям періоду Воюючих царств. У наступні періоди, особливо в епоху Хань, до значення ініціативи додається моральна легітимність дій та ідеї гармонії з «Небом», що вводить елементи космологічного осмислення війни.

– «*Вей Ляо-цзи*». Головним домінуючим концептом є соціально-економічна стабільність, що забезпечує основу для військової сили. Моральний компонент представлений як фундамент для легітимації влади та необхідності жорстких заходів проти деструктивних сил, що порушують суспільний порядок. Стратегія та ініціатива мають другорядне значення порівняно з державотворчими аспектами.

– «*У-цзи*». Домінують морально-етичні норми (конфуціанські цінності «道, 义, 礼, 仁») і стратегічна готовність до захисту (воєнна підготовка як основа безпеки). Особливо виділяється важливість підтримки народу (внутрішньої консолідації) для досягнення військової перемоги. Ініціатива подається як елемент контролю над ситуацією та розуміння ворога.

– «*Мистецтво війни Сима*». Домінує ідея моральної легітимності війни (війна лише для усунення зла, захисту народу), а також концепт балансу між військовою силою та цивільною культурою. Важливою є стратегічна ініціатива – війна як умова існування держави, але з чіткими обмеженнями.

– «*Шість прихованих стратегій*». Домінують стратегічна ініціатива, моральна легітимність і практичний підхід до управління – економічна стабільність, моральне лідерство і заслуги. Військові дії підпорядковуються цивільній основі, а також враховують психологію та інформаційну складову.

– «*Три стратегії*». Домінують концепції динамічної адаптації, вибору людей за здібностями, швидкості і рішучості дій, а також гармонійного балансу між жорсткістю і м'якістю як ключових інструментів управління.

– «Відповіді Лі Вей Гуна». Ініціатива та контроль ситуації – першочергові. Концепція «奇正» (несподіваний і основний підходи) набуває глибокого трактування: обидва підходи є необхідними, і обидва ведуть до перемоги, що відрізняє трактат від класичного «Мистецтва війни».

3. Когнітивні схеми та логіки інтерпретації. Правила формування смислів та інтерпретації військових подій, зокрема лінійна причинність, циклічність, гра ініціатив, моральна оцінка, що визначають спосіб причинно-наслідкового мислення та вибору дій.

– «Мистецтво війни». Текст організований за принципом лінійної та ієрархічної причинності, де логіка дій базується на розумінні причинно-наслідкових зв'язків між рішеннями та їхніми наслідками. Водночас присутня циклічність оцінки ситуацій та адаптація до мінливих умов – своєрідна гра ініціатив і реакцій.

– «Вей Ляо-цзи». Трактат оперує схемою причинності, орієнтованою на підтримку внутрішньої цілісності та контролю, що проявляється у поєднанні гуманістичних принципів із практиками стримування і покарання. Логіка тексту – інтегративна, намагається узагальнити різні військові ідеї, демонструючи певну системність у розгляді державного устрою та військової потуги.

– «У-цзи». Логіка мислення трактату поєднує лінійну причинність (мораль → підтримка народу → військова сила) із адаптивною стратегією (реагування на зміни, підготовка до несподіванок). Військова дія розглядається як результат збалансованого поєднання етичної основи та тактичної готовності.

– «Мистецтво війни Сима». Переважає лінійна причинність і моральна оцінка: війна – засіб досягнення миру; порушення балансу між цивільним і військовим веде до занепаду держави. Логіка ґрунтується на поділі ролей, суворій дисципліні та відповідальності за дії.

– «Шість прихованих стратегій». Поєднуються лінійна причинність і циклічність: ефективне управління веде до військового успіху; успіх потребує морального лідерства і підтримки народу. Ініціатива – активне використання інформаційних та психологічних прийомів.

– «Три стратегії». Схема керування – це постійне чергування і балансування протилежностей (жорсткість/м'якість), а також оперативна адаптація до змін середовища без упереджень на базі минулого досвіду. Логіка причинності поєднується з даоським принципом зміни і плинності.

– «Відповіді Лі Вей Гуна». Схема військової операції – це постійне чергування і поєднання

«正» (стандартні, прямі дії) і «奇» (несподівані, хитрі маневри). Логіка динамічна і базується на взаємодії традиційного та інноваційного, прямого і непрямого.

4. Просторово-часові моделі. Уявлення про простір і час військових дій: лінійний, ієрархічний, багаторівневий простір; лінійний, циклічний або синхронний час, які впливають на військове планування та організацію.

– «Мистецтво війни». «Мистецтво війни» чітко відображає лінійно-ієрархічне уявлення про простір і час: простір розглядається як складна система місцевостей з різними тактичними перевагами, час – як змінна величина, що вимагає точного визначення моменту для дії або утримання.

– «Вей Ляо-цзи». Просторові уявлення представлені опосередковано через поняття територіальної цілісності та ресурсної бази, тоді як час розглядається як фактор тривалого стабільного розвитку, а не миттєвих воєнних дій.

– «У-цзи». Простір осмислюється ієрархічно: держава, армія, народ. Час – це лінійно-циклічний процес, де важливими є своєчасність і здатність до гнучкого реагування на зміни (парадигма «应变»). Акцент робиться на підготовку до довгострокової стабільності та оперативної реакції.

– «Мистецтво війни Сима». Простір ієрархічний і поділений на цивільну та військову сфери. Час розглядається у контексті циклів війни і миру, де війна – тимчасовий засіб збереження миру. Акцент на сталість і довгострокову стабільність держави.

– «Шість прихованих стратегій». Простір багаторівневий – від державного управління до тактичних деталей. Час має ієрархічний та циклічний характер, підкреслюючи періодичність підготовки, дій і відновлення сил.

– «Три стратегії». Простір управління і військових дій розглядається ієрархічно – від вищої влади до тактичних підрозділів. Час має лінійно-циклічний характер: рішення приймаються оперативно, із врахуванням контексту поточного моменту, і тактика коригується під нові умови.

– «Відповіді Лі Вей Гуна». Військовий простір структурований за принципом домінування ініціативи, де час – це момент оперативної переваги, коли потрібно миттєво «вражати, а не бути враженим». Принцип «часу і простору» тісно пов'язаний із гнучкістю і швидкістю реагування.

5. Оціночні критерії та норми. Морально-етичні та політичні стандарти, що регулюють війну як соціальну практику, визначають прийнятні форми дій і поведінки.

– «Мистецтво війни». Війна розглядається як необхідний, але небажаний засіб, керований нормами ефективності, розсудливості і моральної відповідальності. Пріоритет віддається збереженню ресурсів і життів, а також мінімізації руйнувань, що відображає морально-етичний підхід.

– «Вей Ляо-цзи». Оцінки засновані на морально-політичних нормах, що підтримують добробут народу і держави. Війна подається як крайній засіб, який допускається лише за умови захисту соціальної гармонії і державної стабільності.

– «У-цзи». Військові дії оцінюються через призму моральності, справедливості та легітимності. Засуджується агресивність і безконтрольність. Критеріями успішності є підтримка народу і збереження порядку.

– «Мистецтво війни Сима». Основні норми – моральність війни, справедливість, гуманність. Неприйнятні дії, що шкодять мирним мешканцям або викликають ворожість. Війна виправдана лише для захисту народних інтересів і усунення політичного зла.

– «Шість прихованих стратегій». Морально-етичні стандарти високі: чеснота правителя, справедливість у системі винагород і покарань, прагнення до загального блага. Військові дії мають бути обґрунтованими та ефективними, не шкодити народові.

– «Три стратегії». Підкреслюється необхідність справедливості, мотивації через систему покарань і заохочень, а також морального авторитету лідера. Забезпечення внутрішньої злагоди і дисципліни – основа ефективного управління.

– «Відповіді Лі Вей Гуна». Висока оцінка тактичної майстерності, здатності використовувати і основні, і несподівані підходи. Важливе місце посідає ідея цілісного підходу, де ніщо не ігнорується і кожен засіб має своє місце.

6. Метамова і концептуальні інструменти. Специфічні терміни, образи, символи та метафори, які формують комунікацію та трансляцію військових знань (наприклад, поняття «ци», «інь-ян», «цзи» як ініціатива).

– «Мистецтво війни». Текст насичений спеціалізованими термінами («цзи» – ініціатива, «цзюнь» – військо, «динь» – порядок), а також образами, що дозволяють транслювати складні стратегічні концепції через зрозумілі метафори та символи.

– «Вей Ляо-цзи». Текст містить посилання на інші канонічні військові праці, що свідчить про інтертекстуальність і використання усталеного військової метамови, але одночасно відзначається відсутність власних тактичних новацій, що пов'я-

зують його з більш теоретичним і філософським контекстом.

– «У-цзи». Трактат активно використовує військову термінологію, а також поняття конфуціанської етики (道, 义, 礼, 仁) і легістської дисципліни. Визначено п'ять типів армій із відповідними характеристиками, що служить інструментом класифікації військових сил.

– «Мистецтво війни Сима». Використання термінів «文» (цивільне), «武» (військове), а також метафор і символів, що підкреслюють відмінність і взаємодію цих сфер. Ритуали та формальні церемонії слугують інструментом легітимації війни.

– «Шість прихованих стратегій». Використання образних назв розділів («Дракон», «Тигр», «Леопард», «Собака») як метафор для різних аспектів військової майстерності і управління. Термінологія і символіка сприяють комунікації військових знань.

– «Три стратегії». Синтез конфуціанства (гуманність, етика), легізму (суворі правила і система покарань) і даосизму (гармонія, зміна, баланс) створює багатошаровий метамова. Використання цитат із стародавніх творів надає тексту авторитетності і зв'язку з традицією.

– «Відповіді Лі Вей Гуна». Трактат формує власну метамову на базі класичних концептів, поглиблюючи і розвиваючи традиційні поняття. Акцент робиться на діалектиці «正» і «奇» – це не просто засоби, а філософія взаємодії.

7. Функціональна спрямованість (парадигма використання). Акцент на практичній тактиці, стратегічному плануванні, морально-філософських засадах чи космологічному осмисленні війни, що формує цілісну парадигму військового мислення. Динаміка цих складових у різні історичні епохи спричиняє зсуви в архітектурі когнітивної матриці, що відображає трансформацію стратегічних, тактичних і філософських підходів до війни. Зміна домінуючих критеріїв породжує послідовність або конкуренцію когнітивних матриць, які не лише трансформують військову думку, а й змінюють самі когнітивні механізми, що лежать в основі сприйняття війни.

– «Мистецтво війни». Основна функція трактату – стратегічне планування та управління військовою діяльністю, що поєднує теоретичні засади з практичними рекомендаціями. Водночас текст має морально-філософський підґрунтя, що робить його джерелом комплексного військового знання.

– «Вей Ляо-цзи». Трактат виконує роль інтегративного збірника ідей, орієнтованих на управ-

ління державою та підтримання її військової могутності через забезпечення соціальної стабільності та економічного розвитку, а не безпосередньо на тактичну практику.

– *«У-цзи»*. *«У-цзи»* орієнтований на поєднання теоретико-філософських засад із практичним військовим управлінням. Особлива увага – стратегічному плануванню, логістиці, підбору кадрів та моральній підтримці армії.

– *«Мистецтво війни Сима»*. Тракта́т зорієнтований на управління військом і державою, акцентує увагу на організації, дисципліні, адміністративних нормах і моральних засадах. Він служить керівництвом для командирів і правителів у підтримці балансу між владою, мораллю і військовою потугою.

– *«Шість прихованих стратегій»*. Тракта́т поєднує філософію державного управління і практичну військову тактику. Він є керівництвом для стратегів і правителів з акцентом на взаємозв'язок між внутрішньою стабільністю держави і успіхом на полі бою.

– *«Три стратегії»*. Тракта́т спрямований на лідерів – політиків і полководців – і виконує роль практичного посібника з адаптивного управління, яке поєднує цивільну владу і військове керівництво, з акцентом на швидкість, рішучість і психологічний вплив.

– *«Відповіді Лі Вей Гуна»*. Практичний посібник для полководців, де висвітлюється методологія управління військовими силами в динамічному, мінливому середовищі. Вчить гнучкості, розумінню ролі ініціативи і правильного поєднанню різних видів дій для досягнення стратегічної перемоги.

Вивчення такої архітектури дозволяє розкрити глибинні когнітивні механізми, що лежать в основі військових канонів, і простежити еволюцію уявлень про війну як явище, що поєднує політичний, моральний, культурний і практичний виміри.

– *«Мистецтво війни»* формує стабільну інструментальну парадигму, де мислення є розрахунковим, лінійним, але відкриває можливості для когнітивної пластичності (наприклад, через категорії *цзи/чжен* – /正).

– *«Вей Ляо-цзи»* представляє когнітивну матрицю, в якій домінують державотворчі та морально-політичні аспекти, а військові концепти розглядаються у контексті забезпечення загальної соціальної та економічної гармонії. Це свідчить про історично зумовлену специфіку військового мислення кінця періоду Воюючих царств, що вважає пріоритетом

комплексний розвиток держави як основу її обороноздатності.

– *«У-цзи»* формує когнітивну матрицю, в якій морально-етичні підвалини і внутрішня консолідація суспільства є базою для ефективної військової стратегії і практики, що поєднує конфуціанські цінності із жорсткістю легістської системи. Такий підхід підкреслює цілісність державного устрою і військової потуги як невіддільних складових.

– *«Мистецтво війни Сима»* формує когнітивну матрицю, де війна – це організована, регламентована практика, що вимагає чітких ролей, суворої дисципліни і моральної легітимності, а також суворого балансу між цивільною культурою і військовою силою для збереження державної стабільності.

– *«Шість прихованих стратегій»* формує комплексну когнітивну матрицю, в якій війна розглядається не лише як суто військова дія, а як інтегрований процес державного управління, де ініціатива, мораль і стратегія взаємодіють для досягнення довгострокового миру і процвітання.

– *«Три стратегії»* формує когнітивну матрицю, де війна і управління розглядаються як гармонійне, динамічне поєднання жорсткості і м'якості, практики і моралі, традиції і новаторства. Тракта́т наголошує на важливості гнучкого лідерства, вибору кваліфікованих кадрів та готовності адаптуватися до змін, що є ключем до успіху в державній та військовій справі.

– *«Відповіді Лі Вей Гуна»* демонструє глибоке розуміння балансу між прямими і несподіваними військовими діями. Тракта́т акцентує увагу на ініціативі як основі успіху, а також на необхідності синтетичного використання «основного» і «несподіваного» підходів. Це робить його цінним доповненням до китайської військової класики, що відображає військову практику і концептуальне осмислення епохи династії Тан.

Трансформація когнітивних матриць у військових канонах Стародавнього Китаю: від норм до мислення. Процес розвитку китайських військових канонів – від *«Мистецтва війни»* Сунь-цзи до *«Відповідей Лі Вей-гуна»* – демонструє не лише еволюцію стратегічного знання, а й зміну самої природи тексту як когнітивного інструменту. Ми маємо справу з поступовим переходом від нормативних фіксацій до структур дії, а згодом – до текстів, що репрезентують мислення як процес. Цей перехід репрезентується у формуванні та трансформації трьох ключових типів когнітивних матриць:

1. *Матриця правил*. Цей тип характерний для початкових канонів – передусім, *«Мистецтва*

війни» Сунь-цзи та «Вей Ляо-цзи». Їхньою спільною ознакою є нормативна структура знання: стратегія подається як заздалегідь фіксований набір категорій, формул і процедур, покликаних забезпечити успішне управління військом. Когнітивна логіка цих текстів орієнтована на стабільність, передбачуваність і класифікацію, а сама текстова організація має компілятивний і декларативний характер. Особливо у «Вей Ляо-цзи» бачимо спробу кодифікувати моральну, економічну та адміністративну структуру війни, що засвідчує інтеграцію воєнного знання у парадигму державного управління.

2. *Матриця дії.* У трактатах «У-цзи», «Мистецтво війни Сима» та «Шість прихованих стратегій» спостерігається помітний зсув до опису динамічних ситуацій і реактивної тактики. Центральне місце займають моделі адаптивної поведінки, тактичного маневру, підбору кадрів, логістики. Це вже не просто перелік приписів, а спроба моделювати мислення командира в реальній або змінній ситуації. Когнітивна структура тексту стає процесуальною, вона прагне охопити не лише нормативну ситуацію, а й можливі відхилення від неї. Таким чином, текст вступає у фазу функціонального мислення, де важливим є не лише *що робити*, а *як мислити*, щоб ухвалити правильне рішення.

3. *Матриця мислення.* Остаточний етап трансформації представлений у трактатах «Три стратегії» та «Відповіді Лі Вей-гуна». Ці тексти не лише демонструють вищий рівень інтертекстуальності (відсилки до попередніх канонів), але й саморефлексивність. Вони відкриті до різних інтерпретацій, оперують багаторівневою логікою, вводять алегоричні, етичні, навіть філософські роздуми про війну, владу, час і простір. Особливо в «Відповідях Лі Вей-гуна» текст перетворюється на своєрідний метатекст, що містить у собі механізми самотлумачення й реконфігурації попереднього канонічного знання.

Тож, перехід від канонічного тексту як інструкції до канонічного тексту як когнітивної структури засвідчує поступову трансформацію китайської військової думки: від ієрархії до адаптивності, від морального порядку до динаміки ситуації, від однозначних директив до багаторівневих сценаріїв.

Цей процес можна описати як *когнітивний зріз* історії воєнної епістеми в Китаї: з перших текстів як «матриць правил» до текстів як «матриць дії» і, зрештою, до текстів як «матриць мислення». Проаналізовані трансформації у структурі, функції та способах репрезентації змісту військових

канонів свідчать про фундаментальні зрушення не лише у стратегії письма, а й у самих принципах когнітивної організації знання. У цьому контексті китайський військовий канон постає не як стабільний корпус нормативних положень, а як динамічне середовище, у якому текст виконує роль *когнітивної матриці*, що трансформується відповідно до змін історичного досвіду, соціального устрою та епістемологічних орієнтирів.

Перш за все, спостерігається поступова *когнітивна емансипація тексту*, яка проявляється у зміщенні акцентів від зафіксованих універсалій до відкритих структур інтерпретації. У ранніх канонах текст функціонує як завершена система правил, що виключає інтерпретативну варіативність і забезпечує «правильне» виконання. Водночас у пізніших трактатах він дедалі більше постає як *конструкція відкритого типу*, в якій читач не лише засвоює знання, а й співтворить його в процесі інтерпретації. Таким чином, текст втрачає функцію «інстанції істини» й натомість набуває статусу *когнітивного інструменту* для формування мисленнєвих стратегій. Ця трансформація безпосередньо зумовлює *зміну ролі читача*. У нормативних канонах читач виконує роль пасивного реципієнта, для якого текст є джерелом імперативного знання. У текстах пізнішого типу – зокрема діалогічних або кейсових – читач стає *активним інтерпретатором*, відповідальним за актуалізацію змісту відповідно до контексту. Така динаміка читацької позиції відображає загальну тенденцію до *підвищення когнітивної активності* суб'єкта, що працює з текстом. Не менш істотною є філологічна трансформація самого тексту. Якщо на початкових етапах текст виконує функцію нормативного посібника, то з часом він переходить у *метатекстову площину*, набуваючи здатності до *саморефлексії* й *інтертекстуального діалогу*. У пізніх трактатах ми спостерігаємо активне включення цитат, алюзій, опозицій до попередніх положень, а також моделювання таких жанрових форм, як питання-відповідь, контраргументація, умовна логіка тощо. Відтак текст функціонує не лише як засіб передачі знання, а й як *структура, що моделює саме мислення*, відтворюючи його процесуальність, суперечність, умовність.

Таким чином, маємо справу не лише з поступовою еволюцією військової доктрини, а з глибинною зміною способів вербалізації стратегічного мислення. Ця зміна охоплює такі виміри, як:

– переосмислення поняття влади: від вертикальної нормативності до горизонтальної адаптивності;

- уявлення про війну: від фіксованої схеми до динамічної гри ініціатив;
- розуміння простору й часу: від механічної координатної системи до багатовекторної та ситуаційної логіки.

Кожна з когнітивних матриць, втілених у відповідному трактаті, фіксує певну стадію культурного уявлення про війну – як нормативну практику, як адаптивну дію та, зрештою, як мисленнєву конструкцію. З цієї перспективи корпус військових канонів постає як *діахронна карта стратегічного мислення*, а кожен текст – як конкретна проекція епістемологічного режиму свого часу.

Висновки. Дослідження китайських військових канонів крізь призму когнітивної матриці дозволяє по-новому осмислити динаміку стратегічного мислення в традиційному китайському інтелектуальному контексті. Розгляд семи класичних військових трактатів як послідовних і водночас взаємопов'язаних когнітивних конструкцій показує, що перед нами не просто корпус практичних настанов, а глибоко рефлексивний культурний текст, що репрезентує зміну способів пізнання, оцінки та вербалізації війни. У процесі історичної еволюції відбувається перехід від *матриць правил* (з нормативною логікою жорсткої фіксації знання), через *матриці дії* (де акцент зміщується на адаптивність, ситуаційність та ініціативу), до *матриць мислення*, які демонструють відкриту епістемну структуру, інтертекстуальність і саморефлексію. Такий перехід свідчить про зміну статусу тексту: від інструктивного документа до інтелектуального інструменту формування й артикуляції стратегічної думки.

Ці зміни відображають також трансформацію *когнітивної ролі читача* – з пасивного виконавця до активного інтерпретатора та мислителя. Військовий текст починає не лише передавати знання, а й моделювати сам процес його формування. Таким чином, ми маємо справу з філологічним зрушенням, у якому текст поступово набуває ознак *метатексту*, вступає в діалог з іншими джерелами, перетворюється на носія гнучкої культурної епістемі.

У результаті дослідження військових канонів Давнього Китаю як когнітивних матриць війни виявлено декілька принципових закономірностей, що свідчать про глибоку трансформацію не лише стратегічного мислення, а й тексту як інтелектуальної структури. Аналіз корпусу трактатів – від «Мистецтва війни» Сунь-цзи до «Відповідей Лі Вей-гуна» – дозволив виокре-

мити етапи когнітивної еволюції: від матриці правила → до матриці дії → і, зрештою, до матриці мислення.

1. Когнітивна матриця як аналітичний інструмент виявилася продуктивною рамкою для реконструкції не лише концептів військової стратегії, а й форм організації знання. Вона охоплює категоріальний каркас, домінантні концепти, просторово-часові моделі, логіку інтерпретації, оцінкові норми, метамову та парадигму використання тексту.

2. Функціональна еволюція канонів демонструє перехід від нормативних установок (де текст задає регламент дій), до тактичної гнучкості (де текст описує варіативні сценарії взаємодії), і далі – до концептуалізації мислення про війну як складної динамічної взаємодії морального, політичного, епістемного та практичного вимірів.

3. Зміна текстуальної архітектури трактатів (від фрагментарної конструкції до діалогічних та полілогічних форм) є свідченням поступової когнітивної емансипації тексту: текст більше не фіксує єдину істину, а стає полем інтерпретації, множинності голосів і стратегічних перспектив.

4. Роль читача у воєнному каноні змінюється: від пасивного виконавця зафіксованих приписів – до активного інтерпретатора, що залучається до формування дії через осмислення варіативності рішень та багатоаспектності ситуацій.

5. Еволюція концепту війни в китайській канонічній традиції виявляє зміну її функції: від інструменту управління до форми філософського осмислення влади, порядку, гармонії та контролю. У пізніх текстах війна постає не лише як конфлікт або стратегія, а як інтелектуальна модель – система взаємозалежностей у межах ширшого космологічного й політичного порядку.

6. Метафілологічний вимір дослідження показав, що канонічні трактати не лише фіксують епістемні схеми, а й самі функціонують як механізми когнітивної трансляції: через текстову форму, жанрову організацію, міжтекстову взаємодію та культурні коди.

Отже, корпус військових канонів слід розглядати не лише як сукупність стратегічних інструкцій, а як когнітивну лабораторію ранньокитайського мислення, у якій формувалися базові моделі дії, влади, часу й простору. Це дозволяє залучити військову філософію Китаю до ширшого поля гуманітарних і філологічних студій як репрезентацію когнітивної історії в текстовій формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Sawyer, R. D. The Seven Military Classics of Ancient China. New York: Basic Books, 1993. P. 572.
2. 刘小文. 银雀山汉简《尉繚子》字词杂考. 古汉语研究. 2005. 第 2, 页 50–58.
3. 张世超. 《吴子》研究. 古籍整理研究学刊. 2002. 第6, 页 42–49.
4. 张玉春. 《六韬》探源. 古籍整理研究学刊. 1993. 第6, 页 72–78.
5. 张申. 《子藏》清本《尉繚子》书目提要. 高校社科动态. 2021. 第1, 页 31–37.
6. 杨海中. 中原兵学之祖太公“大谋不谋”思想蠡测. 地域文化研究. 2020. 第1, 页 19–26.
7. 王斌. 《李卫公问对》真伪问题研究述评. 作家. 2012. 第2, 页 149–156.
8. 黄月胜. 《吴子》的基本思想及其影响. 求索. 2009. 第6, 页 207–209.
9. 黄朴民. 《孙子兵法》研究一百年. 管子学刊. 2003. 第 4, 页 87–93.
10. 黄朴民. 大一统兵学的奠基者—《三略》综论. 军事历史研究. 2001. 第3, 页 132–141.
11. 《中国军事史》编写组. 武经七书注译. 北京: 解放军出版社, 1986. 609 页.
12. 伏俊琰. 《司马法》的作者、性质及篇数. 河西学院学报. 2003. 第19. 4, 页 86–91.